

XULQ-ATVORNING ASOSIY XUSUSIYATLARI VA BELGILARIDA INFANTILLIK XOLATI

СОСТОЯНИЕ ИНФАНТИЛЬНОСТИ В ОСНОВНЫХ ЧЕРТАХ И ПРИЗНАКАХ ПОВЕДЕНИЯ

THE STATE OF INFANTILISM IN THE MAIN FEATURES AND SIGNS OF BEHAVIOR

Alfraganus universiteti 2-kurs magistri

Ortiqova Hafiza Mamadiyorovna

Tel: +99894 618 78 53

Annotatsiya: *Ma'lumki, inson faoliyatining mazmuni ehtiyojning yolg'iz o'zi bilangina belgilanmaydi, balki undan jamiyat talab qilayotgan biron maxsulotni tayyorlash maqsadi bilan belgilanadi. Bu esa infantil odamning yana bir muhim xususiyati bilan bog'liq: u muammolarni qanday hal qilishni bilmaydi. Muammo tug'ilsa, "katta" odam (ota-ona, turmush o'rtog, do'stlar) kelib, vaziyatni o'nglashini yoki hech bo'lmasa qanday o'nglash kerakligini aytishini kutadi. Bu esa shaxsning o'z xatti-harakatlari oqibatini baholay olmasligiga olib keladi, chunki bunday baholash tizimini uning uchun odatda boshqalar amalga oshiradi.*

Kalit so'zlar: *inson, xulq-atvorning, belgilar, infantilizm, infantil, ruxiy holat, xususiyat, ijtimoiy infantilizm.*

Аннотация: *Как известно, содержание человеческой деятельности определяется не только потребностью, но и целью изготовления из нее того или иного продукта, требуемого обществом. Это связано с еще одной важной характеристикой инфантильного человека: он не умеет решать проблемы. Когда возникает проблема, "старший человек" (родитель, супруг, друзья) ждет, когда он придет и исправит ситуацию или, по крайней мере, скажет, как ее исправить. Это приводит к тому, что человек не может оценить последствия своих действий, поскольку такая система оценки обычно выполняется за него другими.*

Ключевые слова: *инфантилизм, инфантильность, психическое состояние, черта характера, социальный инфантилизм человека.*

Annotation: *As you know, the content of human activity is determined not only by the need, but also by the purpose of making a product from it that is required by society. This is due to another important characteristic of an infantile person: he does not know how to solve problems. When a problem*

arises, the “older” person (parent, spouse, friends) waits for him to come and fix the situation, or at least tell him how to fix it. This leads to the fact that a person cannot assess the consequences of his actions, since such an assessment system is usually performed for him by others.

Key words: *infantilism, infantilism, mental state, character trait, social infantilism of a person.*

Shaxsiy qaror, his-tuyg‘u va istaklar yo‘qligi, muammolarni birovning yordamisiz hal qila olmaslik va boshqa salbiy faoliyatlar psixologiyada “infantilizm” atamasi bilan ifodalanadi. Faoliyat tushunchasi - istagan bir tirik organizmning faolligi, oqibat natijada uning ehtiyojlari tufayli yuzaga keladi va shu ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan bo‘ladi. Odam ham shu jihatdan istesno emasdir. Anglab bo‘ladigan yoki anglab bo‘lmaydigan tabiiy yoki madaniy, moddiy yoki ma’naviy, shaxsiy yoki ijtimoiy ehtiyojlar odamda har turli shakldagi faollikni tug‘diradi, bu esa odamning ijtimoiy munosabatlar va ijtimoiy ishlab chiqarish sistemasida organizm, individ va shaxs sifatida tarkib topishi, yashashi hamda taraqqiy etishini ta’minlaydi. Odamning xatti-harakati va uning ehtiyojlarini qondirish usullari. Agarda odamning xatti-harakatlarini va uning har turli shakldagi faolligini diqqat - e’tibor bilan olib qaraydigan bo‘lsak, shu narsani aniqlaymizki, bularning hammasi odamning ehtiyojlariga bo‘lgan munosabati hayvonlardagi munosabatdan printsipial suratda boshqacha ekanligi ravshan bo‘ladi.

Hayvonlarning xatti-harakatlari uning ma’lum bir ehtiyojlarini qondirishga hamma vaqt bevosita qaratilgan bo‘ladi. Ehtiyoj hayvonni faqat faollik ko‘rsatishtagina undab qolmaydi, balki bu faollikning formasini ham belgilab beradi, qalb tashqi olamdan nimani ajratib, tanlab olishini va bu tanlab olingan narsaga nisbatan qanday javob harakat yuzaga kelishini hayvon organizmning talabi belgilab beradi.

Infantilizm — bolatabiatlik yoki aqlan kamol topmaganlik, shaxsda psixologik rivojlanishning kechikishi, xatti-harakatlari yoshiga mos kelmasligi, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish va ongli ravishda qaror qabul qilishni istamasligida namoyon bo‘ladi.

Tahlillarga ko‘ra mashhur olim K.T.Sulimov tomonidan boshlangan it va shoqol (shakalaika), it va bo‘ri (bo‘ri it) duragaylarini yaratish bo‘yicha tajribalarni amalga oshirgan. Biroq, qat’iy aytganda, bu genetik infantizm tajriba emas edi. Bugungi kunga qadar yagona muvaffaqiyat Permda olingan Naida bo‘rining avlodini tajriba qilib ko‘rgan. Ushbu muvaffaqiyatni boshqa hayvonlar qonlarida ko‘paytirishga urinishlar hali kutilgan natijani bermadi .

Neyrofiziologiya va neyroanatomiya tushunchalari bilan birgalikda xulq-atvor genetikasi irsiy xususiyatlarning moddiy asoslarini o'rganish uchun yangi istiqbollarga ega bo'ladi; psixika va xulq-atvorni zamonaviy zoopsixologiya usullari bilan aniq tavsiflash genetik eksperimentlarni o'rnatishda irsiy xususiyatlarni sifat jihatidan aniqlash imkoniyatini beradi.

Darhaqiqat, infantilizmning bir shakli bo'lgan ijtimoiy infantilizm psixologik infantilizmga juda yaqin. U ham qarshimizda ruhan sog'lom, biroq mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni va muammolarni hal qilishni istamaydigan kishi turganini ta'kidlaydi. Ayni vaziyatda u ijtimoiylashuv, atrof-muhit sharoiti va ijtimoiy qadriyatlarga moslashish masalasini ko'taradi. Bu, asosan, "kattalarga" xos vazifalar bilan bog'liq mas'uliyatlarni zimmasiga olmaslikdir.

Ta'kidlash joiz, ijtimoiy infantilizm nafaqat obyektiv, balki baholash komponentini ham o'z ichiga oladi. Gap shundaki, jamiyat qadriyatlari va odatlari bu yerda boshlang'ich nuqta bo'lib xizmat qiladi. Masalan, qadriyatlar avloddan-avlodga o'zgaradi va bunday o'zgarish natijasida ota-onaga o'z farzandi ijtimoiy infantil bo'lib ko'rinadi. Misol uchun, hozir ayrim ayollar oila qurish va farzand tarbiyalashday an'anaviy qadriyatda ma'no ko'rmaydi. Jamiyatning bir qismida bunday ayollar kamida mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni istamaydigan go'dak qizlar sifatida gavdalanadi. Lekin jamiyatning boshqa qismi farzand ko'rmaslik qarorini, farzandli bo'lishdan ham ko'ra mas'uliyatliroq ish sifatida baholashi mumkin, agar ayol moliyaviy yoki ma'naviy jihatdan bunga hali tayyor emasligini tushunsa.

Ma'lumki, shaxsiyatga xos ko'plab xususiyatlar bolalikda shakllanadi. Ijtimoiy va psixologik infantilizm ham bundan mustasno emas. Boz ustiga, bu aksar hollarda aynan ota-onaning tarbiya jarayonida xatolarga yo'l qo'yishi bilan bog'liq. Eng ko'p uchraydigan sabab — g'amxo'rlikni haddan oshirib yuborish, doimo bolaning ko'ngliga qarash istagi, uni barcha muammo va tashvishlardan himoya qilish, u hatto so'ramasa ham, yordam berishga oshiqish.

Doimiy aybdorlik hissi — ota-onaning xatosi tufayli paydo bo'ladigan yana bir noxush holat.

Bolaning fikr va his-tuyg'ulariga umuman e'tibor bermaslik, u uchun barcha qarorlarni qabul qilish (qanday kiyinish, nimani o'ynash va nima qilish kerakligi), qiz yoki o'g'il orqali o'zi erisholmagan orzularni amalga oshirishga urinish bolaning kelajagiga salbiy ta'sir qiladi.

Bola shaxsiy rivojlanishda emas, balki passportda ulg'ayishining boshqa sabablari ham bor. Lekin tarbiya juda katta mavzu bo'lib, uni alohida ko'rib chiqish lozim. Eng asosiysi: ota-onalar bolaning qarorlarini, orzularini, intilishlarini, istaklarini, ambitsiyalarini, his-kechinmalarini, niyatlarini

muntazam ravishda va ayovsiz “kallaklab” turishi natijasida u oxir-oqibat fikrlash va qaror qabul qilishni butunlay to‘xtatadi.

Hamma narsa onasi yoki otasi aytganiday bo‘lsa, o‘zini qiynashdan nima foyda? Shu sababli rivojlanayotgan shaxsda shakllanish va kamolga yetish jarayoni buziladi va natijada u go‘dakligicha qolib ketadi. Bundan tashqari, noyetuk shaxslarning ko‘pchiligi laqma, boshqalar ta’siri va manipulyatsiyasiga osongina ergashadi. Ko‘pchilik reklamalarga, qanchalik shubhali ko‘rinmasin, ishonib, keraksiz narsalarni sotib oladi. Ba’zilar firibgarlik, moliyaviy piramida va hokazolar qurboniga aylanadi. Bu ko‘plab bolatabiat kishilarning zahmat chekmay, qandaydir mo‘jizaviy yo‘llar bilan daromad topishga intilishi natijasida yuz beradi. Bu mo‘jizaga ishonishning bolalarga xos bo‘lmagan, g‘ayritabiiy shakliday namoyon bo‘ladi.

Infantilizmdan qutulish mumkin. Bunday dunyoqarashni yengish uchun inson o‘z hayoti faqat o‘ziga bog‘liqligini, uni faqat o‘zi o‘zgartira olishi mumkinligini, o‘z fikri, qarorlari, hissiyotlari va istaklariga ega bo‘lish, ularni hayotga tatbiq qilishga haqli ekanini anglashi kerak. Bir qarashda osonday, chunki bu xislatlar nazariy jihatdan bizda tug‘ma hisoblanadi. Lekin amalda ongli yoshdagi odam hech qachon o‘ziga quloq tutmagan va mustaqil ravishda qarorlar qabul qilmagan bo‘lsa, uni qayta sozlash qiyin bo‘lishi mumkin. Shu bois hamma ham psixolog yordamisiz infantilizmni yenga olmaydi.

Insonning o‘zi o‘zgarishni istashi muhim. Aksar bolatabiat kishilar o‘zining fikrlash tarzi va xatti-harakatidagi xususiyatlarni payqamaydi. Yuqorida sanalganlarning barchasi ulardagi ong ostida yotadi. Onam, dadam yoki turmush o‘rtog‘im kelib, muammoni hal qilib beradi, deb o‘ylamaydi. Mustaqil qaror qabul qila olmasligini o‘zi fahmlamaydi. Ular yakuniy qarorga kelishdan avval maslahatlashib olishi kerakligi haqida o‘ylaydi (va boshqalarga shunday deydi). Bu toifadagi kishilar barcha qarorlarni o‘zi qabul qilayotganiga ishonadi va g‘ururlanadi. Bundan tashqari, kimningdir doimiy g‘amxo‘rligi ostida yashash ancha qulay bo‘lib, shu vaqtgacha “ota-ona va bola” modeliga amal qilgan bo‘lsa, bundan qulaylikdan voz kechish oson emas. Lekin inson o‘zini yolg‘iz, baxtsiz his qilsa, qandaydir muammo yoki qo‘rquvni boshdan kechirsa, dunyoqarashidagi yoki hayotidagi nimanidir o‘zgartirishni istab qolishi mumkin. Shuning o‘zi bolatabiat kishi qo‘ygan katta qadam hisoblanadi.

Qaysidir yo‘l bilan unga yordam berishni istasangiz, bu ishni tartib bilan bajaring. Kichik narsadan boshlang. Masalan, undan nimani xohlashi haqida ko‘proq so‘rashga harakat qiling. Boshlanishiga, dam olish kunini qanday o‘tkazish, nima pishirish va hokazolar tanlovini unga qoldiring, so‘ngra muhimroq masalalarga o‘ting. U o‘zini qanday his qilayotgani va nimani istayotgani haqida tez-tez so‘rab turing. Lekin uning hislari va istaklari

borasida hukm chiqarib, noto'g'ri ekanini aytmang — sizdan boshqalar ham infantilga bunday gaplarni ko'p aytgan. Yaqin kishingiz o'z qaroriga, hissiyotlariga va istaklariga ega bo'lishga chindan ham haqli ekanini anglashi kerak. Biroq o'z muammolarini ham o'zi hal qilishiga qo'yib bering - yonida bo'lib, ko'maklashing, ammo hech narsani uning uchun qilib bermang.

Yaqin kishingiz bolalikda qanday kasbni egallashni orzu qilgani haqida so'rang va iloji bo'lsa, ayni damda siz bilan birgalikda o'sha orzu tomon ilk qadamlarni qo'yishni taklif qiling. Balki, uning nisbatan “yangiroq”, amalga oshirish uncha qiyin bo'lmagan orzulari ham bordir? Misol uchun, u rassomchilik yoki oshpazlik bilan shug'ullanishni, Shekspirni asliyatda o'qishni ista(yot)gandir. U bilan maxsus kurslarga a'zo bo'ling. Qo'llab-quvvatlashingiz juda zarur.

Asosiy qoidani yodda tuting — do'stingiz uchun hech narsani bajarmang, uning o'rniga qaror qabul qilmang. Buni o'zi bajarsin, siz esa shunchaki yonida bo'lib, kerak bo'lganda qo'llab-quvvatlang.

Ayrim bolatabiat kishilar birdan ulg'ayadi, turfa xil jiddiy muammolar bolalarcha dunyoqarashga chek qo'yadi. Lekin siz boshqalarni stress bilan “davolay” ko'rmang (internetda shunga o'xshash tavsiyalarni uchratish mumkin). Unutmang, bunday holatlarda kimdir o'sadi, kimdir esa sinadi — nevrozga chalinadi, depressiyaga tushadi va hokazo . Kattalar bolalikning bir qismini o'zida saqlab qolishi, albatta, kerak. Arzimas narsalardan ham mamnuniyat hissini, orzu qilish, mo'jizaga ishonish va boshqa tuyg'ularni xis qilish kabilar. Bu jarayonlar kasallik emas. Lekin zarur vaqtda ulg'aygan shaxs sifatida tizginni qo'lga olish juda muhim. Bolalik qanchalik go'zal bo'lmasin, o'rnini katta hayotga tayyor bo'lgan, rivojlanishdagi mustaqil shaxsga bo'shatib berishi zarur. Har bir individ hayoti uchun, turmush tarzi uchun muhim bo'lgan qarorlarni qabul qila olishi, muammolarga yechim topa olishi va mas'uliyatni o'z bo'yniga olishni bilishi lozim. Shaxsning ana shunday kamol topishi uchun oila va jamiyatning o'rni beqiyosdir.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Крушинский Л. В. Эволюционно-генетические аспекты поведения. - Москва: Наука, 1991.
2. Djumanov Sh. O'qituvchi va talabalar pedagogik munosabatlarini ijtimoiy psixologik xususiyatlari // Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. – 2023. – Т. 3. – №. 4.

3. Yo'ldoshyev S., Sultonaliyeva G. Suitsidal holat va uning kelib chiqish sabablari. // Журнал Педагогика и психологии в современном образовании. 2023. 3(1).
4. Аракулов Г. Pedagogik va psixologik mashg'ulotlar maktabgacha yoshdagi bolalarda muhim fenomen sifatida.// Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире. 2022. 1(3).
5. <https://daryo.uz/2022/02/16/infantilizm-shaxsiy-qaror-hissiyot-va-istaklar-yoqligi-muammolardan-qorqish>